

Väestönsiirtojen historiaa uuskarelianismin hengessä

Pirkko Kanervo, Terhi Kivistö & Olli Kleemola (toim.):
Karjalani, Karjalani, maani ja maailmani.
Kirjoituksia Karjalan menetyksestä ja muistami-
sesta, evakoiden asuttamisesta ja selviytymisestä.
Siirtolaisuusinstituutti & Oy Sigillum Ab. 2018. 252 s.
ISBN 978-952-7167-55-7.

Luovutettu Karjala elää keskuudessamme monin tavoin, kuten artikkelikokoelma *Karjalani, Karjalani, maani ja maailmani* osoittaa. Luovutettu Karjala ja siirtoväki ovat myös tutkimuksen kestoaiheita historian- ja kulttuurintutkimuksen kentillä. Siitä huolimatta teoksen yhtenä lähtöoletuksena on, että suomalaiset tuntevat huonosti siirtokarjalaisten historiaa. Näkemys perustuu 2010-luvun puolivälissä käytyyn kiivaaseenkin keskusteluun, jossa turvapaikanhakijoita rinnastettiin toisen maailmansodan vuoksi kotinsa jättäneisiin 400 000 Karjalan evakkoon. Vertaukset saivat sekä ymmärrystä että loukkasivat siirtokarjalaistaustaisia ja heidän omaisiansa, koska he kokivat rinnastusten kyseenalaistavan evakkojen aseman suomalaisina. Evakot olivat siirtyneet kotimaansa rajojen sisällä, eivätkä he näin olleet muualta tulleita pakolaisia.

Artikkelikokoelma oli tarkoitettu asiantuntijapuheenvuoroksi tähän keskusteluun, joka kuitenkin laantui nopeasti. Kuohahtaneesta pakolaiskeskustelusta kirjan julkaisuun kului noin kolme vuotta, joten artikkelikokoelma tutkimustietoon perustuvana pakolaiskeskustelun puheenvuorona ilmestyi ikään kuin liian myöhään. Ehkä tästä syystä sen kärjeksi on asetettu aikaa kestävämpi siirtokarjalaisuus, mutta myös muut evakkouden, väestönsiirtojen ja muuttoliikkeiden teemat – kuten Lapin evakot, sotalapset ja maahanmuuttajat – kulkevat välähdyksenomaisesti mukana.

Vertaisarvioitu kirja rakentuu kolmesta kokoavasta teemasta, joita ovat evakuoinnit, asuttaminen ja muistaminen. Kuhunkin teemaan sisältyy kolme artikkelia, minkä lisäksi kirjan avaa prologi ja päättää epilogi. Pirkko Kanervon, Terhi Kivistön ja Olli Kleemolan toimittamaa artikkelikokoelmaa on ollut kirjoittamassa yhteensä 11 tutkijaa, jotka ovat historian, etnologian, folkloristiikan, kasvatustieteen ja suomen kielen aloilta. Artikkeleiden syntytausta nojaa *Sodan pakolaiset* -seminaarisarjan esitelmiin, jotka pidettiin Turussa vuonna 2016.¹ Teos on julkaistu seminaarisarjan tavoin Siirtolaisuusinstituutin ja kustannusliike Oy Sigillum Ab:n yhteistyönä. Artikkeleiden aiheet ovat pääosin samat kuin seminaariesitelmien aiheet, mutta kaikki puheenvuoroja pitäneet eivät ole mukana kokoelmassa, ja toisaalta kirjaan on otettu seminaarin ulkopuolisten tutkijoiden artikkeleita, jotka käsittelevät muistojen ja

muistamisen tematiikkaa. Osassa artikkeleista paistaa läpi niiden tausta esitelminä, eivätkä vertaisarviointi ja toimituskunnan työ ole tasoittaneet tekstien välisiä laadullisia eroja.

Arvioin artikkelikokoelmaa evakkotutkijan positioista. Katson, että toimittajien tekemät painotukset asettavat suomalaisten väestönsiirtojen historiaa uus-karelianistiseen kehukseen. Uuskarelianismilla tarkoitetaan nykypäivän katsontatapaa, jossa menetettyä Karjalaa värittää ihannointi (s. 157). Ihannoiva ja kaihoisa suhtautuminen on hienoviritteistä, mutta sitä alleviivaa esimerkiksi valittu otsikko *Karjalani, Karjalani, maani ja maailmani*. Se on mukaelma kirjailija Paavo Rintalan sanoista (s. 25 ja 226). Samalla linjalla jatkaa täsmentävä alaotsikko ”Kirjoituksia Karjalan menetyksestä ja muistamisesta, evakoiden asuttamisesta ja selviytymisestä”, joka jättää ulkopuolelleen osan artikkeleista. Siirtokarjalaisten lisäksi käsitellyiksi tulevat jossakin määrin myös sotalapset ja maahanmuuttajat etenkin toisen maailmansodan ja sitä edeltäviltä vuosilta. Päähuomio on kuitenkin kohdistettu siirtokarjalaisiin ja uuskarelianismiin verhoudutaan niin ikään epilogissa, jossa nostatetaan karjalaisista identiteettiä tässä ajassa.

Vaikka tietoteos sai alkukipinänsä pakolaiskeskustelusta, vetoaa se todennäköisesti etenkin laajaan tiedeyhteisön ulkopuoliseen lukijakuntaan, siirtoväkeen kuuluneisiin ja heidän jälkipolviinsa. Kirja kokoaa yhteen faktoja, näkökulmia ja muualla julkaistuja tutkimustuloksia, minkä vuoksi artikkeleiden kirjo on runsas: Karjalan menettämisen poliittinen historia, evakointien kokemushistoria, sotalapsien, lapsievakkojen, maahanmuuttajien sekä asutustoiminnan historia, muistitietohistoria ja tunteiden historia. Tutkimussuuntauksat paikantuvat etenkin uuden sotahistorian, kokemushistorian ja muistitietohistorian kentille. Osa artikkeleista perustuu tutkimuskirjallisuuteen, osa alkuperäislähteisiin. Vastaavasti abstraktion taso liikkuu aineistolähtöisestä ruohonjuuritason kokemusten kuvauksesta teoreettiseen muistin tarkasteluun. Alkuperäislähteinä on käytetty muun muassa haastatteluaineistoja, julkaistuja päiväkirjoja, evakkokaskuja, evakkomuistelmia, sanomalehtiä, mielialaraportteja ja kirjeitä. Kokonaisuus kurtottelee moneen suuntaan, mutta häiritsevää toistoa ei esiinny. Toisaalta kokonaisuuden koherenttiutta olisi voinut lisätä suorilla viittauksilla artikkeleiden kesken.

Artikkeleiden kirjoittajat ovat pääosin aiheidensa ammattilaisia, joten sen puolesta lähtökohdat ovat otolliset. Käytännössä kirjoittajat tiivistävät ja toistavat aiempia tutkimustuloksiaan, mikä voi tuoda suuren yleisön tietoon etenkin 2010-luvulla ilmestyneiden väitöskirjojen antia. Kokoelmasta on nostettu esiin Koneen Säätiön Vuoden Tiedekynä 2020 -palkintoehdokkuuden myötä Tuomas Teporan artikkeli ”Itsekkäät evakot ja ahneet isännät. Talvisodan evakuoiminnan kokemushistoriaa” (s. 52–72).² Se erottuu edukseen, kuten myös

Outi Fingerroosin ja Ulla Savolaisen artikkeli ”Luovutetun Karjalan yllirajainen muisti” (149–166). Teporan ansiona on muistitietoaaineiston kokemushistoriallinen luenta, joka olisi saanut entisestään vakuuttavuutta kattavammalla aiemman tutkimuksen hyödyntämisellä. Fingerroos ja Savolainen onnistuvat analysoimaan uuskarelianismia ja tätä analyttistä otetta olisin kaivannut läpi koko kirjan.

Parhaimmillaan artikkelikokoelma antaa tietoa siirtokarjalaisten historiasta kotimaisten väestönsiirtojen konteksteissa. Teos on helposti lähestyttävä ja saatavissa myös vapaasti ladattavana verkkojulkaisuna. Ajatellen lukijakuntaa, joka koostunee luovutetusta Karjalasta kiinnostuneista, eduksi olisi ollut, jos aiempaa tutkimuskirjallisuutta olisi käsitelty kauttaaltaan laajemmin. Esimerkiksi tehokkaampi alaviitteiden käyttäminen olisi mahdollistanut tutkimuskirjallisuuden monipuolisemman hyödyntämisen ja osoittanut lukijoille aiemman tutkimuksen runsautta. Kokonaiskuva Karjalan evakkojen historiasta olisi ehkä kirkastunut, jos kokoelmaan olisi sisällytetty artikkeli kaupunkisiirtoväen vaiheista. Muuttoliikkeitä ja väestönsiirtoja olisi voinut havainnollistaa kartoilla. Kuvitus on pääosin SA-kuva -arkistosta.

Lupaavasti alkanut käsitteenmäärittely (evakko, pakolainen, turvapaikanhakija, sotasiirtolainen, siirtolainen, siirtoväki, siirtokarjalainen) jää kesken (s. 7–25), ja artikkeleiden välillä on pieniä eroja käsitteiden käytössä. Evakko-sana kuvasi alun perin sotatoimien tai niiden uhan vuoksi evakuoituja, kuten talvisodan evakkoja. Vakiintuneen tavan mukaan käsitteellä siirtolainen viitataan ensisijaisesti henkilöön, joka muutti toiseen maahan, esimerkiksi Suomesta Pohjois-Amerikkaan. Kuitenkin puhekielessä siirtolaisella saatetaan tarkoittaa myös evakkoja ja siirtoväkeä, mikä on siirtynyt paikoitellen artikkeleidenkin kieleen. Analyttisempää olisi käyttää muita termejä, joilla voi yleistää tai yksilöidä, mistä väestöryhmästä ja mistä kontekstista on kyse. Esimerkiksi siirtokarjalaiset ovat yksi siirtoväen ryhmä.

Karjalani, Karjalani, maani ja maailmani summaa 2010-luvun tutkimusta, joka kohdistui etenkin luovutetun Karjalan siirtoväkeen. Siirtokarjalaisten oheen on tuotu muitakin väestönsiirtoja ja muuttoliikkeitä muistuttamaan, että evakuoimnit ja maahanmuutto ovat olleet moninaisia ilmiöitä. Tällaisenaan teos toimii eräänlaisena johdatuksena laajaan aihepiiriin ja on jälleen yksi osoitus siitä, miten luovutettu Karjala elää keskuudessamme. Samalla artikkelikokoelmaan on dokumentoitu lähihistorian vaihe, jolloin pakolaiskeskustelu herätti mielenkiintoa evakkojen historiaa kohtaan. Lukukokemuksena kokoelma on hieman epätasainen, koska kansien väliin on koottu lähtökohdiltaan erilaisia artikkeleita. Kokonaisuudella on tavoiteltu tieteellistä puheenvuoroa, jolla muistutettaisiin suurelle yleisölle siirtokarjalaisten historiasta. Tässä on tunnistettu hedel-

mällinen keskustelun paikka, mutta edelleen jää tilaa tieteelliselle keskustelulle suomalaisten väestönsiirtojen historiasta.

FM, väitöskirjatutkija Hannu Heikkilä
Jyväskylän yliopisto

1. Sodan pakolaiset -seminaarisarja, <https://www.sigillum.fi/sodan-pakolaiset-seminaarisarja/> (21.4.2020).
2. Vuoden Tiedekynä 2020 -ehdokkaat, <https://koneensaatio.fi/vuoden-tiedekyna-2020-ehdokkaat-on-julkistettu/> (23.4.2020.)